

Inleiding

In 2010 is gestart met een gezamenlijk project 'Excellente leraren leren in leerwerkgemeenschappen'. De twee Opleidingsscholen (Zuid-Limburg, Midden-Limburg en Sittard) spraken de ambitie uit om gezamenlijk de kwaliteit en leeropbrengsten van het onderwijs in Limburg te verbeteren, het onderwijs te innoveren, de beroepsgroep van leraren te professionaliseren en de vormgeving van excellentie in het beroep te optimaliseren. De vormgeving zou plaats vinden door aanstaande en zittende leerkrachten samen te laten leren en werken in vormen van leerwerkgemeenschappen als Communities of Practice, Communities of Learning, masterclass, professionele en wetenschappelijke masteropleiding of promoties.

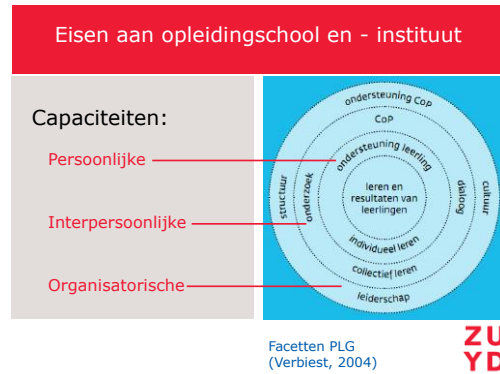
"Het samenwerkingsverband richt hiervoor **leerwerkgemeenschappen** in en bouwt hierdoor aan een gelaagde kennisinfrastructuur die excelleren structureel en in samenhang bevordert en borgt. Een leerwerkgemeenschap wordt gezien als een groep van (aankomende) lerende professionals die zich oriënteren op een specifiek onderwijsvraagstuk, met de intentie om dat vraagstuk methodologisch, op basis van een gedegen praktijkanalyse te begrijpen, theoretisch te doorgronden en/of om op basis van vernieuwende ontwerpen te voorzien in oplossingen voor het gesignaleerde probleem. Zowel de aanpak, de vorderingen als ook de resultaten van de diverse leerwerkgemeenschappen zijn onderwerp van kwaliteitstoezicht en onderzoek." (Heerlen/Sittard, 2010, p. 3)

Leraarsnesten

Een belangrijk initiatief om de beschreven ambitie waar te maken, is de keuze van dNP om aanstaande leraren te professionaliseren binnen leraarsnesten. Een leraarsnest is een metafoor voor een plek waar aankomende en zittende leerkrachten samen werken en leren. Een goed leraarsnest bezit kenmerken als een veilige werksfeer, open wijze van communiceren, feedback geven en elkaar kritisch bevragen, samen lesactiviteiten voorbereiden, samen in grotere projecten en verbetersteams participeren. Als we 'in de nesten werken', dan bedoelen we al die activiteiten die bijdragen aan het leren en werken in de school (Hennissen, 2011). Het concept komt sterk overeen met de term professionele leergemeenschappen (Stoll & Louis, 2007; Verbiest, 2004), door Hennissen (2011) ook professionele leraarsnesten genoemd.

Een ideaal leraarsnest is een plek waar iedereen optimaal kan leren en werken, en waarbinnen alle betrokkenen zowel individueel als collectief leren. Het leren en werken wordt sterk beïnvloed door een aantal capaciteiten van professionele leergemeenschappen (PLG), die in figuur X zijn weergegeven. In dit project beschrijven we een PLG als een gemeenschap die permanent onderzoekt en zichzelf verbetert, waarin men streeft naar de ontwikkeling van het menselijk potentieel in een school, met het oog op betere leerlingresultaten (Hord, 1997; Verbiest, 2012).

In de binnenste cirkel staat het leren van leerlingen, hun resultaten en de verbetering daarvan centraal. De inhoud van de tweede cirkel betreft onder meer de ondersteuning die de leerkracht biedt aan de leerlingen en is afhankelijk van iemands persoonlijke capaciteit, bestaande uit het vermogen om te reflecteren en gebruik te kunnen maken van up-to-date kennis. In de derde cirkel vindt het gezamenlijk werken, discussiëren, onderzoeken van leerkrachten binnen Communities of Practice plaats. De kwaliteit van het collectief leren is afhankelijk van de interpersoonlijke capaciteiten binnen het team, bestaande uit het vermogen om van elkaar te leren en een gezamenlijke visie op leren en doceren te delen. De buitenste cirkel is de organisatorische capaciteit, die bestaat uit het vermogen om de persoonlijke en interpersoonlijke capaciteit te ondersteunen, door het creëren van juiste sfeer (cultuur), mogelijkheden voor klassenconsultatie (structuur) en vormen van gedeeld leiderschap (Hennissen, 2011).

CoPs

Het lectoraat heeft vanaf het begin gewerkt aan het versterken van het samen leren in Communities of Practice (CoP) binnen professionele leergemeenschappen (PLG). Een CoP is een groep mensen die een zorg, probleem of passie m.b.t. een bepaald domein delen en hun kennis en vaardigheden willen verdiepen d.m.v. een continue uitwisseling hierover (Wenger, McDermott, & Snyder, 2002). Binnen het dNP-project wordt de naam CoP gebruikt voor een schoolgebonden groep. Vanuit organisatie perspectief is een CoP een middel om onderwijs verbeteringen te realiseren (Dufour, Dufour, & Eaker (2009). Naarmate scholen zich sterker ontwikkeld hebben als PLG, zijn de mogelijkheden voor CoPs en de kans op positieve resultaten groter. Uit een aantal studies blijkt dat deze CoPs van (a.s) leraren en opleiders, waarin collectieve reflectie op het werk centraal staat, een positieve invloed hebben op:

- **Professionele ontwikkeling van leraren:** het wordt steeds duidelijker dat de professionele ontwikkeling van leraren, vraagt om leerprocessen tussen onderwijsprofessionals in de context van de school, verweven met het dagelijkse onderwijs en de daarin ervaren problemen en vragen. Men is hierbij gericht op het verbeteren van het leren van de leerlingen. Een van de werkwijzen is om uit te gaan van een analyse van verschillen tussen enerzijds feitelijke leerlingresultaten en anderzijds de gestelde doelen en standaards als uitgangspunt voor professionele ontwikkeling. In CoPs wordt de professionalisering van de leraren veel meer gekoppeld aan het eigen werk, aan de concrete vragen van de leraar en aan de eigen werkplek. Leraren veranderen niet als gevolg van andere curricula, andere standaards en andere beoordelingswijzen. Men leert van de praktijk, dit wil zeggen door een kritische dialoog met collegae over het eigen handelen als leraar en de daarachter liggende opvattingen over leren en onderwijzen. CoPs ondersteunen hierdoor ook de professionele autonomie van leerkrachten en verminderen het vaak voorkomende isolement van leerkrachten.
- **Schoolontwikkeling:** naarmate scholen als organisatie leren, vergroten ze hun organisatorische effectiviteit en hun beleidsvoerend en innovatief vermogen. Ze kunnen dan beter reageren op de talrijke veranderingen en vernieuwingen die hen niet alleen vandaag maar ook in de toekomst te wachten staan. Veel onderwijsvernieuwingen zijn weinig effectief en worden zelden binnen de muren van de klas gerealiseerd omdat leraren er onvoldoende op betrokken (kunnen) zijn. CoPs die optimaal ondersteund worden binnen professionele leergemeenschappen, worden gezien als een alternatief scenario waarbij scholen zelf

breedschalige (landelijke) beleidsperspectieven, -beslissingen en -voorstellen koppelen aan concrete leer- en onderwijsactiviteiten in een lokale school.

- Van zittende en aanstaande leraren wordt verwacht dat ze op de hoogte zijn van de nieuwste ontwikkeling op het gebied van leren en leerprocessen van leerlingen, zogenaamde theoretische kennis. Ook wordt verwacht dat ze elke dag in elke situatie adequaat handelen gebruikmakend van hun praktijkkennis. Beide zijn van belang. CoPs helpen om de kloof tussen beide te verkleinen doordat er binnen de CoPs onderzoek en inhoudelijke verdieping plaatsvindt die direct is gekoppeld aan concrete werksituaties en praktijkervaringen van de leerkrachten. Op die manier wordt de kloof tussen theorie en praktijk verkleind, hetgeen ten goede komt aan de kwaliteit van het onderwijs aan leerlingen.

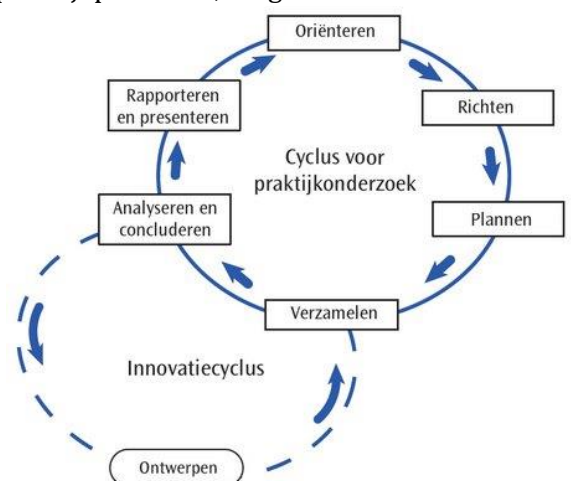
Onderzoekend

Binnen het samenwerkingsverband van dNP werkt een CoP op een systematische wijze aan een kernthema van de school. De belangrijkste voorwaarde voor het opstarten van een CoP is dat er sprake is van draagvlak. De inhoud wordt in principe bepaald door het schoolteam. Uit onderzoek is bekend dat effectieve professionaliseren van leerkrachten plaatsvindt, als de thematieken direct betrekking hebben op het verzorgen van onderwijs aan leerlingen en context specifiek zijn. Binnen de landelijke thema's als opbrengstgericht werken, omgaan met verschillen, ouderbetrokkenheid en pesten, is het dus vooral van belang met het oog op draagvlak dat de school het thema school specifiek invult.

Een CoP werkt op een onderzoekende manier en daarbij wordt gebruikt gemaakt van een aantal kernactiviteiten voor onderzoek. dNP gaat uit van de verschillende kernactiviteiten van der Donk & Van Lanen (2012): Oriënteren, Richten, Plannen, Uitvoeren, Analyseren/concluderen en Rapporteren/Presenteren.

De volgende kernactiviteiten komen gedurende het onderzoek aan bod:

- Oriënteren: tijdens deze kernactiviteit wordt in beeld gebracht welke praktijkproblemen en -vragen er zijn, voor wie deze belangrijk zijn, wat erover bekend is, wat het belang voor de school is en wat het doel is van het onderzoek.
- Richten: tijdens deze kernactiviteit wordt het probleem afgebakend met name door literatuur te bestuderen en deze te koppelen aan het praktijkprobleem, hetgeen uiteindelijk leidt tot het formuleren van concrete onderzoeksvragen.
- Plannen: tijdens deze kernactiviteit wordt de onderzoeksaanpak beschreven, zodat er antwoord gegeven kan worden op de onderzoeksvragen. Enkele vragen die een rol spelen zijn: wie wordt onderzocht, met welke instrumenten, wanneer, met of zonder interventie?
- Verzamelen: tijdens deze kernactiviteit vindt de informatie verzameling plaats. Het onderzoek wordt uitgevoerd zoals gepland, eventueel op basis van een eigen ontwerp dat getest wordt.
- Analyseren en concluderen: tijdens deze kernactiviteit vindt de verwerking en analyse plaats. Op basis van de analyseresultaten worden allereerst de resultaten weergegeven en vervolgens concrete antwoorden op de onderzoeksvraag geformuleerd in de vorm van conclusies.
- Rapporteren en presenteren: tijdens deze kernactiviteit wordt het gehele onderzoek vanaf het praktijkprobleem beschreven en schriftelijk of mondeling gepresenteerd. Er

worden bovendien vragen voor verder onderzoek geformuleerd.

CoLs

Een tweede vorm van leerwerkgemeenschap naast de CoP is de Community of Learning (CoL), hier gedefinieerd als een groep mensen, die de passie delen rondom een bepaald thema, en die bovenschools en mogelijk bovenbestuurlijk samen werken aan het onderzoeken van dat thema door een voortdurende uitwisseling.

Binnen het project 'Leerlandschap van Communities' vormen de CoLs de brandhaarden, de energie, die een thema doen leven en branden, die elke school en (a.s) leerkracht stimuleren om ermee aan de slag te gaan (Projectplan Versterken Samenwerking, p9).

De CoLs werken eveneens op een onderzoekende wijze. Binnen het project Leerlandschap van Communities is er vooraf een inventarisatie geweest van de beginsituaties en de doelen die volgens besturen gerealiseerd zouden kunnen worden met betrekking tot elk thema. De CoL werkt aan de hand van de volgende vragen:

- Wat kunnen de partners al en wat is er nodig: inventarisatie instrumenten en deskundigheden?
- Wat gaat goed en waar liggen de knelpunten en de ontwikkelingsmogelijkheden?
- Wat is concreet nodig om te ontwikkelen en welke activiteiten worden uitgevoerd?

Om deze vragen te beantwoorden, kan gebruik gemaakt worden van dezelfde stappen van onderzoekend leren als die de CoP hanteert, zoals die hierboven zijn beschreven (Van der Donk & Van Lanen, 2012).

Binnen het project Leerlandschap van Communities is het uiteindelijke doel van de CoLs om samen kennis te delen en verspreiden, zodat de inhoud van de initiële fase van de opleiding tot leraar up to date zijn, dat beginnende leraren tijdens de inductiefase hun vaardigheden en kennis op deze thematieken verder ontwikkelen, en dat duidelijk is hoe professionals in hun latere fase hun bekwaamheden op peil kunnen houden.